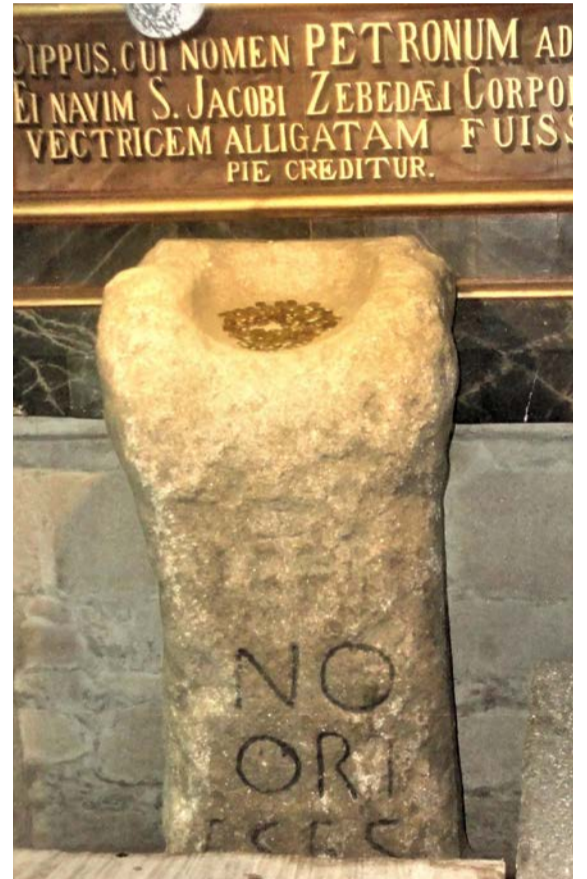

אבנים ודרכים שהפכו למונומנטים לשימור הזיכרון האנושי

אבן הגרניט "או פדרון" ונתיב "קאמינו דה סנטיאגו" בספרד ואבני הכותל המערבי בירושלים אוצרים בתוכם סיפורים בני אלפי שנים

"או פדרון". אבן גרניט לבנה בחצר הכנסייה; הכותל המערבי. כולם נוכחים באבן; תמונה מתוך הסרט "הדרך". צליין מודרני שמבקש ישועה צילומים: ויקיפדיה

בנתיב העתיק כשהוא נושא בתרמי לו את אפרו של בנו הצעיר, במטרה לפזר אותו מעל מימי האוקיינוס. צליין מודרני שמבקש ישועה. בעקבות הסרט הגיעו תיירים אמריקאים. הרבה תיירים. חלקם במסע רוחני משל עצמם, חלק סתם כך בשם חירות הצעירה. ההערכה היא שקרוב ל-400 אלף איש הולכים מדי שנה לאורך המסלול או חלקים ממנו. לקראת סוף הדרך, עוד לפני ההסתעפות שמוכיח לה לפדרון עצמה, מרביתם מייחלים רק לעוד שני דברים: כוס יין אלברו רינגו צונג גאוות כרמי גליציה, ומנה של מנטוס ד'ה פדרון (רצועות פלפל ירוק מטוגן), מאכל מקומי שמככב בכל מדריך תיירים.

פרנסי פדרון המודרנית - עיר מעט דהויה ומתועשת - הבינו שאם ברצונם לקחת חלק בפיאסטה הזו, עליהם לדאוג שלאבן שברשותם יהיה מה שבלעדיו אין לך מה לחפש היום בעולם: מיתוג. הנתיב לעיירה קיבל לוגו ייחודי (עם אימג'ו האו פדרון כמובן). לצועדים שהוסיפו למסעם את כבדת הדרך לשם הוענקה "דיפלומה" מודפסת. ומיתוס סירת הנהר של הקדוש סנטיאגו והאבן אליה נקשרה הסירה, התעורר לחיים בעזרת קמפיין יעיל ברשתות החברתיות. דוגמא מוצלחת ל"ארכיאולוגיה אופקית", עם תנועה בזמן, לעבר ולעתיד. ●

ה"פואבלות" הילידיות בנוי מקסיקו. "עמידותן של אבנים", כותבת ואן דייק במאמר על תוכניותיה מהמסע הרגלי שערכה, "מאפשר להן לתעל לאורך זמן את הניסיון האנושי. אין מתאימות מהן כמומונטים לשימור זיכרון". התפישה הארכיאולוגית שמנחה את ואן דייק אינה ליניארית, לא שכבה מעל שכבה כמקור בל, אלא אופקית. אנשים, רעיונות ואובייקטים חומריים כמו האו פדרון או אבני הכותל, משתרעים, מתפזרים, לזמן עבר ולזמן עתיד. האבן שותפה, יחד עם בני האדם, במכלול מגוון של רעיונות, תשוקות, קונפליקטים וזיכרונות. לוח אבן הוא מה שידנו מלטפות בכואנו לחלוק כבוד, להיזכר, ביקרנו שאינם עוד בחיים. אבן היא מה שאנו, בני העם היהודי, מניחים על קבר טרי שביקרנו בו. אבן ועוד אבן ועוד אבן.

הסרט שהביא מאות אלפי תיירים

הנדבך האחרון, או לפחות הנחשב והמשפיע בקורות "קאמינו דה סנטיאגו" הוא "הדרך" - סרט קולנועי הוליוודי שכתב וביים אמי ליו אסטבז. מרטין שיין משחק שם את דמותו של אב מיוסר שצועד

(בתוספת צלב שנחרט על האבן וסיפור שקשר אותה לסירתו של הקדוש); התחייה התיירותית בת זמננו, פרשנות מחודשת של תנועה שהתקיימה לפני יותר מאלף שנה. ובכול אחת מאותן תקופות לאבן המסיימת יש מעמד ותפקיד. היא ער וגם מעידה. היא נוסע בזמן. כמו אבנים אחרות, בעלות מעמד דומה ברחבי אירופה. כמו מבני אבן פרה קולומביאנים בקניון הצ'אקו בדרום מערב ארה"ב. כמו אבנים קרובות יותר אלינו ולליבנו. למשל, הכותל המערבי.

אבני הכותל המערבי מספרות סיפור

אבני הכותל נושאות עימן ובתורן כן זיכרון בן אלפי שנים. הן מספרות סיפור, שביית המקדש או קיר חיצוני שלו או לא משנה מה בדיוק הם רק חלק ממנו, יסודותיו שעוד ועוד שכבות הצטברו עליהן: עולי הרגל לירושלים, געגועי הגולים, מגני הרובע היהודי הנצור במלחמת העצמאות, לוחמי חטיבת הצנחנים, אלפי מתפללים בכרכת הכוהנים, בר המצוה וזה של הילד, טירונים שואגים "אני נשבע". כולם נוכחים באבן, כשכבות הפטינה שמכסות את האו פדרון הישועי. כהריצים בגושי האבן של

נפלא ולא מובן מאליו, חיבר את ואן דייק משם, מחצר כנסייה גלית צאנית, אל מבני האבן שהיא חוקרת בניו מקסיקו, ארה"ב. אל קניון נהר הצ'אקו, זיכרונות של שבטי ילידים קדומים, פליאו-אינדיאנים, זיכרון נות שאצורים בסלעים ואבנים.

האבן שהיא גם עד וגם מעיד

מרחבי נוף, זיכרון וייצוג חזותי, אלו הם נושאי המחקר הארכיאולוגי והאנתרופולוגי של ואן דייק. הם קשורים זה בזה, נובעים אחד מתוך השני ובצורתם הם גם מתקיימים. נוכחים במרחב הגיאוגרפי ובתודעתה האנושית. במונח "זיכרון" אין הכוונה למה שאדם זה או אחר זוכרים, אלא לרושם שזיכרון הותיר בנוף. או באובייקט מסוים. וגם ההפך - הפעור לה שדבר מה בעל משמעות מעורר בזיכרון האנושי. למשל, האו פדרון, אבן הגרניט הלבנה בחצר הכנסייה. אבן אחת שנכחה ושיחקה תפקיד חשוב בשלוש תקופות שונות: הקרי לונזואציה של האימפריה הרומית שהובילה את האבן לגליציה, טבעה בה הקדשה פגאנית וקבעה כך עוד עובדה בשטח; תנועת הצליינות והיווצרות מיתוס סנטיאגו הקדוש בימי הביניים

רן ברקאי ואיל חלפון

רן ברקאי הוא פרופסור לארכיאולוגיה של תקופות פרהיסטוריות, חוקר ומלמד באוניברסיטת תל-אביב. איל חלפון הוא במאי, סופר ומומחה לארכיאולוגיה. במדור ארכיאולוגיה הם תרים אחר עקבות העולם הקדום, בישראל ובעולם, בהווה

"קאמינו דה סנטיאגו" הוא נתיב (עם כמה הסתעפויות משנה) שנמשך לאורך מאות קילומטרים ממערב הפירינאים, דרך חבל הבאסקים ועד לקברו של הקדוש סנטיאגו אל מיור בגליציה, ספרד. עולי רגל חדרו אמונה וחובבי מסעות רגליים מכל העולם צועדים לאורך דרך זו, שאמנם אין בה מעברי הרים נישאים וגם לא מורדות עוצרי נשימה, אך היסטוריה מתמשכת מרחפת מעליה, מסקרנת ומרוממת רוחם של הצועדים. גם רות ואן דייק, ארכיאולוגית אמריקאית, ארוה תרמיל, לקחה מקל ושמה פעמיה אל המסלול שהולדתו בצלייני ימי הביניים. כשהגיעה ואן דייק אל כנסיית סנט ג'יימס בעיירה פדרון בגליציה, היא עשתה חניה אקדמית קצרה מול אבן גרניט לבנה שניצבת שם כבר אלפיים שנה ולמי עשה העניקה לעיירה את שמה. "או פדרון", זהו כינויה של האבן שגור בה פחות מגובה אדם ועליה חרוטה הקדשה לאל נפטון. רצף אסוציאטיבי